

ДАЛЕЧЕ от дървото

Родители, деца и
търсенето на
идентичност

Превод от английски
Ина Димитрова
Росен Люцканов

АНДРЮ СОЛОМОН

Библиотека

Психология от Изток-Запад

Под общата редакция на Людмила Андреева

№ 1	Т. Гилович, Л. Рос	<i>Най-мъдрият в стаята</i>
№ 2	Матю Джонсън	<i>Големите митове за
интимните взаимоотношения</i>
№ 3	Ана Фройд	<i>Егото и защитните механизми</i>
№ 4	Филип Зимбардо	<i>Ефектът „Луцифер“</i>
№ 5	Б. Ф. Скинър	<i>Отвъд свободата и достойнството</i>
№ 6	Джона Бъргър	<i>Невидимото влияние</i>
№ 7	Ги Корно	<i>Отсъстващи бащи, изгубени синове</i>
№ 8	Дейвид Дисалво	<i>Какво радва мозъка ви...</i>
№ 9	Ерик Блументал	<i>Да разбираш и да бъдеш разбираш</i>
№ 10	Рей Хърбърт	<i>Помисли отново</i>
№ 11	Даян Левин	<i>Толкова секси, толкова рано</i>
№ 12	Тимоти Уилсън	<i>Непознати на самите себе си</i>
№ 13	Андрю Соломон	<i>Далече от дървото</i>

Съдържание

I. Син	9
II. Глухота	57
III. Малки хора	123
IV. Синдром на Даун	175
V. Аутизъм	225
VI. Шизофрения	297
VII. Тежки множествени увреждания	355
VIII. Дарования	403
IX. Изнасилване	475
X. Престъпление	533
XI. Трансжендър	595
XII. Баща	673
Благодарности	699
Библиография	705
Бележки	707

*На Джон заради неговата различност, в името на която
с радост бих се отказал от цялата еднаквост по света.*

Несъвършеното е раят наш.
Но в тази наша мъка има и наслада,
защото то е толкоз близко до истината своя,
макар погребано в лъжливи думи и звуци инатливи.

Уолъс Стивънс,
Стихотворенията на нашия климат

I

СИН

Не съществува възпроизводство. Когато една двойка реши да има дете, тя се въвлеча в акт на производство и широкоразпространената употреба на думата „възпроизводство“ за тази дейност, имплицираща, че двамата не правят нищо повече от сливане един с друг, е евфемизъм, целящ да задържи висок духа на бъдещите родители, преди да затънат в дълбокото. В подсъзнателните фантазии, на които дължим привлекателността на образа на зачеването, често онова, което искаме да видим по пътя към безсмъртието, сме ние самите, а не някой със собствена, различна личност. След като очакваме не друго, а единствено уверения марш напред на себичните ни гени, много от нас са напълно неподготвени, ако децата им имат непознати за тях нужди. Родителството внезапно ни катапултира към едно постоянно отношение с непознат и колкото по-чужд ни е той, толкова по-силен е негативният нюанс. Ние зависим от обещанието, което виждаме в лицата на децата ни, че няма да умрем. Децата, които в най-присъщите им черти заличават това обещание за безсмъртие, са особено оскърбление; ние трябва да ги обичаме заради самите тях, а не заради най-доброто от самите нас у тях и това се постига много по-трудно. Любовта към децата ни е предизвикателство за въображението.

При все това кръвта, както в модерните, така и в древните общества, вода не става. Малко други неща могат да донесат такова удовлетворение, колкото успешите и благодарни деца, и едва ли има много по-голяма беда от техния провал или отчуждение. Нашите деца не сме ние: те носят атавистични гени и рецесивни черти и от самото начало са подложени на въздействието на стимули на средата, върху които ние нямаме никакъв контрол. И въпреки това ние сме нашите деца; реалността на родителството никога не може да бъде загубена за онези, които са дръзнали да встъпят в този процес на метаморфоза. Някога психоаналитикът Доналд Уиникът

каза, че „не съществува бебе – ако се опитате да опишете едно бебе, ще установите, че описвате *бебе и още някой*. Бебето не може да съществува само, а е по същността си част от отношение“¹. Доколкото нашите деца са подобни на нас, те са нашите най-скъпи почитатели, и доколкото се различават, могат да се превърнат в най-яростните ни хулители. От самото начало ние се опитваме да ги изкушим да ни подражават и копнеем за онова, което може би е най-фундаменталното признание: изборът им да живеят според нашата собствена ценностна система. Въпреки че мнозина са готови да се хвалят с това, колко различни са от своите родители, ние безкрайно страдаме, когато виждаме колко различни от нас са нашите деца.

Поради преноса на идентичност от едно поколение към следващото повечето деца носят поне отделни черти на своите родители. Това са *вертикални* идентичности. Характеристики и ценности биват предавани от родител на дете поколение след поколение не само чрез ДНК, но и посредством споделените културни норми. Принадлежността към даден етнос е пример за вертикална идентичност. Цветнокожи деца като цяло се раждат в семейства на цветнокожи родители; генетичният факт на пигментация на кожата се предава на потомството заедно с образа за себе си като цветнокож индивид, дори този образ да подлежи на изменение в рамките на различните поколения. Езикът обикновено също има подобен вертикален характер, тъй като повечето хора, които говорят гръцки например, научават и децата си на същия език, дори те да го произнасят различно или да говорят друг език през по-голямата част от времето. Религията също е относително вертикална: родителите католици като цяло възпитават децата си в тази религия, дори по-късно те да станат атеисти или да преминават в друга вяра. Националността е вертикална, като изключение правят само имигрантите. Русата коса и късогледството често се предават от родител на дете, но в повечето случаи не са значима основа за формиране на идентичност – русата коса, тъй като е относително незначителна характеристика, а късогледството, защото лесно се коригира.

Често обаче се случва дадена черта – наследена или придобита – да е чужда за родителите и затова идентичността, която се конструира чрез нея, има за свой източник група от сходни по същия признак индивиди. Това е *хоризонтална* идентичност. Тя може да включва рецесивни гени, случайни мутации, пренатално въздействие или ценности и предпочитания, които детето не споделя със своите предци. Да си гей, е хоризонтална идентичност и повечето такива хора имат хетеросексуални родители, и макар тяхната сексуалност да не се определя от съответната група, те изграждат хомосексуалната си идентичност, наблюдавайки и участвайки в субкултура извън семейството. Физическото увреждане като цяло е хоризонтално, както и изключителният талант. Психопатиите също често са хоризонтални: повечето престъпници не са отгледани от гангстери и трябва да създадат сами своето коварство. Това се отнася и за състояния като аутизма и психичното разстройство. Дете, заченато при изнасилване, израства в контекст на емоционални предизвикателства, които и собствената му майка не може да познава отнапред, макар те да произтичат от нейната травма.

През 1993 г. „Ню Йорк Таймс“ ми възложи да изследвам културата на Глухотата*.² Първоначалната ми нагласа беше, че глухотата е недъг и нищо повече. В последвалите месеци се оказах потопен в един нов свят. Повечето глухи деца са родени в семейства на чуващи родители, които обикновено приоритизират типа функциониране, характерен за света на чуващите и насочват твърде много енергия към придобиване на умения като четене по устните и устната реч. По този начин те пренебрегват други сфери от образованието на децата си. Някои глухи могат много добре да четат по устни и да говорят разбираемо, но мнозина не притежават тези умения и губят години в безкрайни упражнения с аудиолози и специалисти по патологии на речта, вместо да се насочат към изучаване на история, математика и философия. Те се натъкват на специфичната идентичност на Глухотата в юношеството си и тя е истинско освобождение за тях, защото преминават в свят, който признава жестомимичния език за автентичен език и така откриват себе си. Някои родители приемат тази радикална крачка в развитието на децата си, други се съпротивляват.

Цялата ситуация ми се стори поразително сходна с преживяното от мен, тъй като аз съм гей. Хомосексуалните обикновено израстват в среда на хетеросексуални родители, които вярват, че децата им ще са по-щастливи, ако са хетеросексуални и понякога ги измъчват с натиска, който оказват върху тях. Те често откриват гей идентичността в юношеството или след това и тя им донася дълбоко успокоение. Когато започнах да пиша за Глухотата, кохлеарният имплант, който може до известна степен да осигури подобие на слух, беше все още нововъведение.³ Неговите създатели го приветстваха като чудотворен лек за ужасяващ недъг, а общността на глухите го отхвърляше като опит за геноцид по отношение на една жизнена общност. Впоследствие и двете страни смекчиха начина си на говорене, но така или иначе проблемът допълнително се усложнява от факта, че кохлеарните импланти са най-ефективни, когато се поставят рано – най-добре в бебешка възраст – така че решението трябва да се вземе от родителите, преди детето да има възможност да изрази лична информирана позиция.⁴ Наблюдавайки дискусията, съзнавах, че собствените ми родители смело биха дали съгласието си за съответна ранна процедура, ако такава съществуваше, за да гарантират моята хетеросексуалност. Не се съмнявам, че появата на нещо подобно дори и сега би заличила голяма част от гей културата. Подобна перспектива ме натъжава, но със задълбочаването на разбирането ми на културата на Глухотата, осъзнах, че нагласата, която считам за знак за невежество у моите родители, беше същата като евентуалната ми реак-

* „Глухота“ ще се изписват с главна буква, както е и на английски език, когато става дума за нея като специфична култура и идентичност. Когато става дума за глухотата като заболяване, думата ще се изписва с малка буква. Същото се отнася и за разликата в текста между *gay* и *homosexuality*, като първата дума идентифицира културата, а втората заболяване. Вж. също първи параграф на Втора глава. – Б.пр.

ция, в случай че детето ми се окажеше глухо. Първият ми импулс би бил да направя всичко възможно, за да поправа аномалното.

По това време се роди дъщерята на моя приятелка. Показа се, че детето ще бъде с нисък ръст. Майка му се чудеше дали ще може да я възпита така, че тя да порасне с увереността, че е като всички останали, просто по-ниска; дали ще може да ѝ осигури за ролеви модели хора с нисък ръст; дали трябва да проучи възможността за хирургично удължаване на крайниците. Докато тя споделяше своите колебания, разпознах сходен проблем. Бях изненадан, когато открих колко много ме свързва с глухите, а сега се идентифицирах с общността на хората с нисък ръст; запитах се кой ли още би могъл да се присъедини към веселата ни банда. Замислих се, че ако това да бъдеш гей (gayness), като специфична идентичност, може да израсне от хомосексуалността – една болест, а Глухотата като идентичност, може да израстне от глухотата – друга болест, и ако това да бъдеш с нисък ръст като идентичност, може да се конструира въз основа на един очевиден недъг, то трябва да има и други категории в тази неподатлива междинна зона. Това беше трансформиращо прозрение. След като през целия си дотогавашен живот се бях възприемал като член на едно доста малобройно малцинство, изведнъж се оказа, че всъщност пребивавам в голяма компания. Различията ни обединяваха. Въпреки че всеки конкретен опит от този тип може да изолира засегнатите, заедно те са милиони и борбата им ги свързва по фундаментален начин. Изключението е навсякъде; да бъдеш напълно стандартен е рядко срещано и самотно състояние.

Както моите родители не разбраха кой съм аз, така и други родители вероятно непрестанно възприемат по погрешен начин своите деца. Много родители приемат хоризонталната идентичност на децата си като оскърбление. Видимата отлика от останалите членове на семейството изисква знание, компетентност и практики, които типичните майка и баща поне първоначално не притежават. Подобно дете е очевидно различно и от повечето свои връстници и по тази причина като цяло трудно бива приемано и разбирано. Бащи, склонни към насилие, рядко упражняват такова върху децата си, ако те приличат на тях физически; ако сте родени в семейство на насилник, молете се да приличате на него.⁵ Семействата като цяло утвърждават вертикалните идентичности от най-ранно детство и повечето се противопоставят на хоризонталните. Вертикалните идентичности обикновено биват уважавани като идентичности, а хоризонталните често се третират като недостатъци.

Някой може да каже, че днес в САЩ чернокожите са в неравнопоставено положение, но няма много научни данни по въпроса как генната експресия може да бъде променена, така че следващото поколение да има права, сламеноруса коса и кожа като мляко. В съвременна Америка понякога е трудно да бъдеш азиатец, евреин или жена и никой не твърди, че азиатците, евреите и жените биха постъпили глупаво, ако се откажат да станат бели мъже християни, ако имаше как. Много вертикални идентичности създават неудобства на хората, но ние не се опитваме

да ги заличим. Недостатъците на това да си гей вероятно не са по-големи от породените от споменатите вертикални идентичности, но от време оно повечето родители се опитват да направят своите хомосексуални деца хетеросексуални. Аномалните тела обикновено са плашещи за наблюдателя, а не за притежателите им, но въпреки това родителите се спускат да нормализират изключенията често на висока емоционална цена за всички. Приписването на етикета „болен“ на детския ум, независимо дали става дума за аутизъм, психични разстройства, или транс-жендъризъм, може в по-голяма степен да отразява неудобството и тревогата на родителите, а не неудобството, което преживява самото дете. Много от нещата, които е по-добре просто да оставим без намеса, подлагаме на корекции.

Недъгав (defective) е прилагателно, което за либералния дискурс отдавна се счита за твърде негативно натоварено, но медицинските понятия, които го заместват – *болест*, *синдром*, *състояние*, – могат да носят същия пейоративен заряд по свой невидим начин. Ние често използваме *болестта*, за да омаловажим даден тип съществуване, и *идентичността*, за да утвърдим същия този начин на съществуване. Това е фалшива дихотомия. Във физиката според Копенхагенската интерпретация енергията/материята могат да имат поведението и на вълна, и на частица, което означава, че са и двете. Тя постулира, че невъзможността да видим и двете едновременно, е плод на ограничеността на човешкия ум. Носителят на Нобелова награда за физика Пол Дирак посочва, че светлината изглежда като частица, ако ние задаваме въпроса за природата ѝ с помощта на речник, използващ понятието за „частица“, и като вълна, ако използваме алтернативния речник⁶. Подобна двойственост съществува и по отношение на природата на аза. Много състояния са едновременно болест и идентичност, но ние можем да видим едното само ако засенчим другото. Политиката на идентичността отхвърля идеята за болестта, докато медицината пренебрегва идентичността. И двете губят от подобен ограничен подход.

Физиците дължат част от своите прозрения на разбирането на енергията като вълна и друга част на разбирането ѝ като частица, и използват квантовата механика, за да съвместят информацията, с която разполагат. По подобен начин ние трябва да изследваме *болестта* и *идентичността*, да сме наясно, че наблюдението обикновено ще протича в едното поле или в другото и да изобретим синкретична механика. Имаме нужда от речник, в който двете понятия не фиксират противоположности, а съвместими аспекти на дадено състояние. Проблемът е, че трябва да променим начина, по който задаваме ценност на индивидите и на възможните форми на живот и да се стремим към по-екуменично схващане на *здравето*. Лудвиг Витгенщайн е казал: „Границите на моя език означават границите на моя свят.“⁷ Отсъствието на думи е отсъствие на близост; този опит жадува за език.

Децата, които описвам тук, имат хоризонтални заболявания, които са непознати за родителите им. Те са с увреден слух или с нисък ръст; имат синдром на Даун, аутизъм, шизофрения или тежки множествени увреждания; те са деца чудо, деца, заченати при изнасилване, или престъпници; те са транссексуални. Стара

поговорка твърди, че крушата не пада по-далеч от дървото, имайки предвид, че децата приличат на родителите си. Тук става дума за деца, които са паднали на съвсем различно място – някои от тях през няколко градини, а други чак на противоположния край на света.⁸ Въпреки това безброй семейства се научават да допускат, приемат и в крайна сметка да приветстват появата на деца, които не са онова, което първоначално са си представяли. Този трансформативен процес често бива улеснен, но понякога и смушаван от политиката на идентичността и медицинския напредък – и двете са проникнали в семействата до степен, която не бихме могли дори да си представим преди двадесет години.

Винаги потомството изненадва родителите. Описаните тук най-драматични ситуации са просто вариации на често срещана тема. Както можем да разкрием свойствата на даден медикамент, изучавайки въздействието му при изключително високи дози, или да проверим издръжливостта на строителен материал, излагайки го на несъществуващи на Земята високи температури, така можем да изследваме универсалния феномен на различието в рамките на семейството, обръщайки се към тези крайни случаи. Децата, които са изключение, усилват заложеното в родителите; онези, които биха били лоши родители, стават ужасни родители, но онези, които биха били добри родители, често стават наистина забележителни. Тук възприемам антитолстоистката нагласа, че нещастните семейства, които отхвърлят своите различни деца, си приличат, докато щастливите, които се опитват да ги приемат, са щастливи всяко по свой начин.⁹

Тъй като на бъдещите родители се дават постоянно увеличаващи се възможности да се предпазят от това, да имат деца с хоризонтални специфики, опитът на онези, които отглеждат такива деца, е от ключова важност по отношение на цялостното ни разбиране за различието. Първите взаимодействия с детето и реакциите на родителите определят как то ще се отнася към себе си. Тези родители са също така дълбоко трансформирани от опита си. Ако имате дете с увреждане, вие винаги ще сте родител на дете с увреждане – това ще е една от най-фундаменталните ви характеристики, определяща начина, по който другите ще ви възприемат и интерпретират. Тези родители са склонни да възприемат отклонението като болест, докато не привикнат, и любовта им дава силата да се справят със страната нова реалност, в която са попаднали, често чрез възприемането на речника на идентичността. Близостта с различието подпомага приспособяването към него.

Разказът за това, как тези родители са се научили да бъдат щастливи, е от основно значение за поддържане на идентичности, които днес са близо до унищожението. Техните истории ни показват път към разширяване на дефинициите ни за семейство. Важно е да знаем как хората с аутизъм се отнасят към аутизма или как хората с нисък ръст възприемат тази своя особеност. Приемането на самия себе си е част от идеала, но без приемане в семейството и обществото то не би могло да противодейства на жестоките несправедливости, на които много хоризонтални групи са подложени, и да предизвика адекватна промяна. Ние живеем в ксенофобски времена, в които законите, приети с мнозинство, нарушават пра-

вата на жените, ЛГБТ хората, незаконните имигранти и бедните. Въпреки тази криза на емпатията, състраданието процъфтява в домовете и повечето родители, за които разказвам тук, обичат въпреки различията. Разбирането как те са се научили да приемат собствените си деца може да помогне и на останалите да намерят мотив и вдъхновение да направят същото. Да погледнеш в очите на детето си и да видиш в тях едновременно себе си и нещо напълно непознато, и след това да развиеш страстна привързаност към всяка негова черта, означава, че си постигнал себелюбивата, но едновременно с това неегоистична страст, каквато е родителството. Удивително е колко често е налице подобна взаимозависимост – колко често родители, които са вярвали, че не могат да се грижат за дете изключение, откриват, че могат. В света съществува повече въображение, отколкото обикновено си мислим.

Като дете имах дислексия; всъщност имам я и сега. Все още не мога да пиша на ръка, без да се фокусирам върху всяка буква, докато я оформям, и дори тогава изпускам някои букви или обърквам реда им. Майка ми, която рано забеляза проблема, започна да работи върху четенето с мен, когато бях на две години. Прекарвах дълги следобеди в скута ѝ, учейки се да изговарям думи, в тренировки, подобно на олимпийски атлет по фонетика; упражнявахме писането на буквите – все едно бяха най-прекрасните форми на света. За да задържи вниманието ми, майка ми ми подари тетрадка, на чиито жълти филцови корици бяха избродирани Мечо Пух и Тигър; изработвахме си карти и играехме с тях в колата. Аз се наслаждавах на вниманието, а майка ми ме обучаваше като на шега, все едно разгадавахме най-интересната главоблъсканица в игра, предназначена само за нас двамата. Когато бях на шест, родителите ми подадоха молби за прием в единадесет училища в Ню Йорк Сити и от всички получихме отказ с аргумента, че никога няма да се науча да чета и пиша. Година по-късно бях записан в училище, чийто директор с неохота призна, че вече чета толкова добре, че очевидно прогнозите, че никога няма да съм способен на това, не са се сбъднали. Усещането за безкраен триумф доминираше в семейството ни и тази ранна победа над дислексията имаше формативно значение: с търпение, любов, ум и воля ние бяхме надвили едно неврологично смущение. За съжаление, това подготви почвата за по-късните ни сблъсъци, тъй като създаде и укрепил увереността, че няма как да не може да се противостои на едно друго смущение, за което прогресивно се трупаха свидетелства – моята хомосексуалност.

Питаха са ме кога съм осъзнал, че съм гей, и винаги съм се чудил какво следва от подобно осъзнаване. Нужно ми бе известно време, докато разбера какви са сексуалните ми предпочитания. Но осъзнаването, че това което искам е екзотично, различно от желанията на мнозинството, дойде толкова рано, че не помня нищо преди него. Наскоро публикувани изследвания показват, че още на две години момчетата, които ще станат хомосексуални, отхвърлят игри с боричкане, а на шест поведението на повечето от тях очевидно не отговаря на джендър стереоти-

пите.¹⁰ Тъй като отрано бях наясно, че поривите ми не са типичните за момче, аз се залових с допълнителни актове на самоизобретяване. Когато в първи клас всеки от нас трябваше да каже коя е любимата му храна и всички избираха сладолед, хамбургери или пържени филии, аз гордо заявих, че най-много обичам *екмек кадаиџ* с *каймак*, който си бях поръчвал в арменския ресторант на Двадесет и седма източна улица. Никога не размених и една карта с изображение на бейзболист, но разказвах сюжетите на различни опери в училищния автобус. Всичко това не ме правеше любимец в училище.

Вкъщи бях любимец, но и подлежах на поправка. Когато бях на седем, майка ми, брат ми и аз бяхме в „Индиан Уок Шус“ и когато излизахме, продавачът попита какъв цвят балони искаме. Брат ми поиска червен, а аз розов.¹¹ Майка ми веднага възрази, че не искам розов балон и ми напомни, че любимият ми цвят е синьото. Аз настоях, че наистина искам розовия, но виждайки погледа ѝ, светкавично взех синия. Фактът, че любимият ми цвят е синьо, но въпреки това съм гей, е доказателство както за влиянието на майка ми, така и за неговите граници. Веднъж тя каза: „Когато беше малък не обичаше да правиш онова, което другите деца харесваха, и аз те насърчавах да бъдеш себе си.“ И добави полуиронично: „Понякога си мисля, че оставих нещата да стигнат твърде далеч.“ Утвърждаването на моята индивидуалност, поощрявано от нея, макар и без съмнение амбивалентно, определи целия ми живот след това.

Новото ми училище изповядваше квазилиберални идеи и трябваше да предлага интегрирано образование, което означаваше, че в класа ни имаше няколко деца от семейства на чернокожи и латиноси, но те общуваха най-вече помежду си. През първата ми година там Деби Камачо реши да отпразнува рождения си ден в „Харлем“ и нейните родители, които не бяха запознати с правилата на частното образование в Ню Йорк, го бяха насрочили за същия уикенд, в който по принцип трябваше да се приберем вкъщи. Майка ми ме попита как бих се почувствал, ако никой не дойде на рождения ми ден, и настоя да отида. Съмнявам се, че много от децата в класа биха дошли, дори да нямаха толкова удобно извинение. В крайна сметка на празника имаше само две белокожи деца от клас, наброяващ четиридесет. Аз бях искрено ужасен. Братовчедите на рожденичката се опитаха да ме накарат да танцувам, всички говореха на испански, имаше непознати пържени храни. Преживях нещо подобно на панически пристъп и се прибрах, облян в сълзи.

Не ми хрумваше да прокарвам паралели между факта, че никой не искаше да отиде на празника на Деби и собствената ми непопулярност, дори когато няколко месеца по-късно Боби Финкъл покани всички от класа с изключение на мен. Майка ми се обади на неговата, допускайки, че е станала грешка; госпожа Финкъл каза, че синът ѝ не ме харесва и не иска да присъствам на празненството. В деня на празника майка ми ме взе от училище и ме заведе в зоопарка, а после ядохме мелба в „Старомодния мистър Дженингс“. Едва по-късно, поглеждайки назад, успях да си представя колко наранена е била – повече от самия мен или повече, отколкото